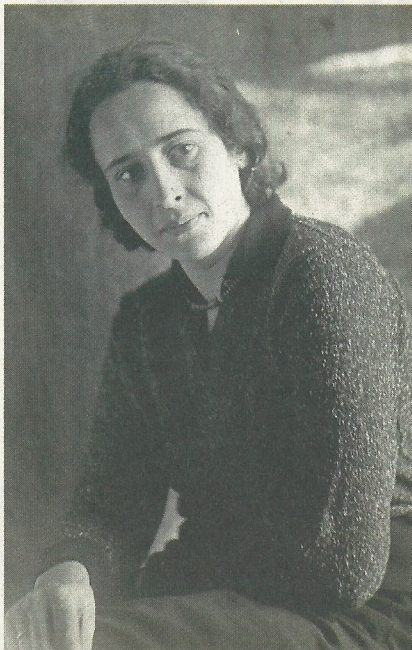

Ljubav filozofa stoljeća

Heidegger je u doba prve strasti s Hannom radio na svojem najvećem i najpoznatijem djelu 'Bitku i vremenu'

Piše:
PETRA MIOČIĆ

I Hannah Arendt i Martin Heidegger spadaju u red vodećih mislilaca 20. stoljeća. Njihovo je djelovanje, štoviše, obilježilo stoljeće kojim su, barem što se filozofske misli tiče, suvereno vladali, a čini se kako s protokom vremena njihov utjecaj ne jenjava te će se njihova sjena sigurno nadvijati nad filozofima u desetljećima, a možda i stoljećima koja dolaze.

Nastavak na sljedećoj stranici →

Oglušivši se na Heideggerovu zamoľbu da se sva njihova prepiska spali, Hannah Arendt dopustila je povijesti da upozna i život iza djela, kao što pokazuje zbirka 'Pisma od 1925. do 1975. i druga svjedoćanstva'

IZ REICHA S LJUBAVLJU

Ne začuđuje stoga što, kad govorimo o Hanni Arendt i Martinu Heideggeru, ono što poznajemo kao njihova "djela" nadilazi ono što poznajemo kao njihov "život". Ne zato što ovi potonji odišu nezanimljivošću i ne posjeduju intenzitet kojim bi mogli parirati njihovu intelektualnom djelovanju. Upravo suprotno. I Arendtova i Heidegger vodili su emocijama nabijen, iako ne nužno i uvijek ispunjen, pomalo kontroverzan i ponekad moralno upitan život. No što je uopće moral u sferi metafizičkoga i ima li mu ondje mjesta?

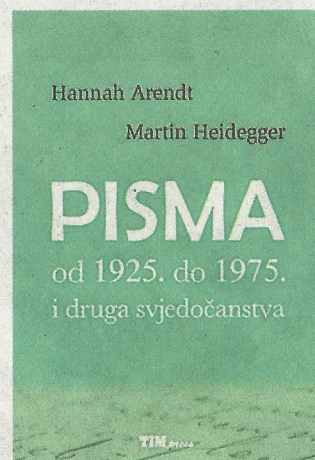
NI RAZLIKA U GODINAMA NE PREDSTAVLJA SVJETONAZORSKU ZAPREKU

Na dvojbeno pitanje niti odgovor ne može biti jednoznačan niti usuglašen. Pravo je pitanje stoga ima li, u sferi metafizičkoga, mjesta traču? Teško da bi odnos dvaju velikih umova zaintrigirao čitatelje takvih novinskih rubrika, baš kao što je teško i zamisliti da bi njih dvoje pristali biti dijelom tog žutog, a tako šarenog medijskog diskursa. Ipak, kad bi se o njihovu odnosu govorilo u terminima medijskog i žanrovskog diskursa, ona bi bila proglašena "kontroverznom". Još bolje, da brže i s više žara raspiri čitateljsku maštu, bila bi proglašena "zabranjenom".

U tom se jednom pridjevu "zabranjeno" krije toliko zabrana među kojima je postojanje gospode Heidegger, a kasnije i dvojice supruga Hanne Arendt, kudikamo najmanja prepreka. Niti razlika u godinama, njih čak 17, ne predstavlja zapreku kakva je ona svjetonazorska. Možda čak i esencijalna razlika u njihovim bićima.

Premda je kasnije postala jednom od najvećih političkih i povijesnih teoretičarki i premda je i danas smatrana jednim od najvećih intelekata dvadesetog stoljeća, kad je 1925. godine, kao devetnaestogodišnja studentica pristigla na Sveučilište u Marburgu kako bi ondje studirala filozofiju, Hannah Arendt poduzela je klasičan pothvat mladenačkog bunta. Iako je njen boravak na sveučilištu bio kratak, ondje je provela tek godinu dana, donio joj je doživotnu vezu sa sveučilišnim profesorom Martinom Heideggerom. Heidegger je već tad bio velika filozofska zvijezda i preuzetno bi bilo nagađati čime je mlada studentica zauzela mjesto u središtu njegove pažnje, no čini se kako mu je, bar u početku, zadala mnogo nemira. Kako i sam kaže u pismu od 10. veljače 1925. kojim se otvaraju "Pisma od 1925. do 1975. i druga svjedočanstva" još je

DALEKO OD RAVNOPRAVNOG
Ako je vjerovati pismima, među kojima prevladavaju ona Martina Heideggera, njih čak 119 prema tek 30-ak pisama Hanne Arendt, nameće se zaključak kako je odnos dvaju najbritkijih umova dvadesetog stoljeća bio daleko od ravnopravnog

iste večeri morao doći k njoj i obratiti se njenome srcu jer između njih sve mora biti jednostavno i čisto. Samo će tako biti dostojni onoga što im je dano da dožive.

Što je to bilo? Strast bez trenutka spojka koja se pretvorila u dugogodišnje prijateljstvo ili cjeloživotna ljubav koja je, svim svjetonazorskim i životnim okolnostima usprkos, uspjela održati tempo i, naposljetku, nadživjeti svoje sudionike?

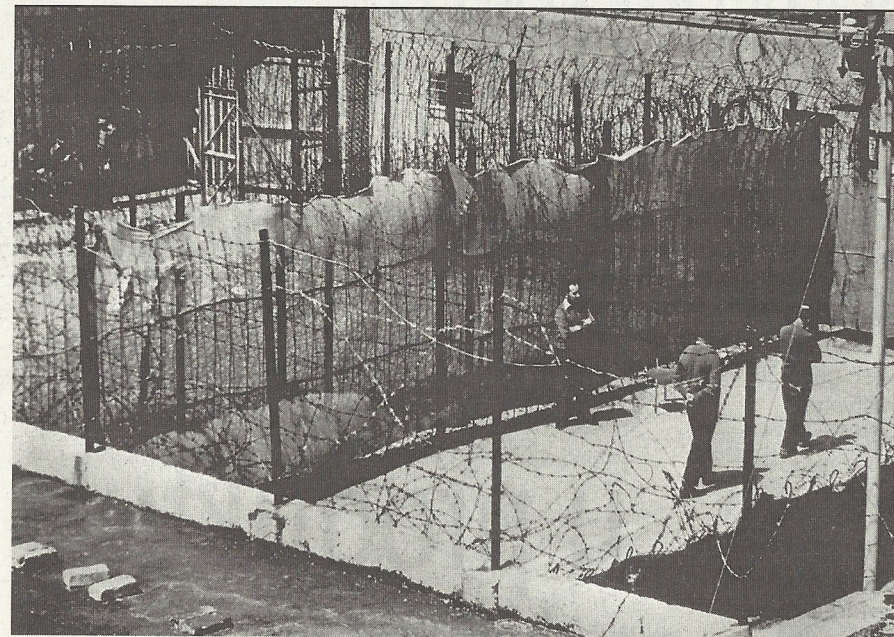
Valja reći, a svakome zainteresiranom za njezin život već je dobro poznato, kako je Hannah Arendt bila Židovka, odrasla u obitelji sekularnih Židova koji će se kasnije asimilirati te će i ona jednom prilikom izjaviti kako značenje riječi asimilacija nikad nije bilo tako ozbiljno, a provedba pojma tako nužna i nasušna kao u slučaju Židova u Njemačkoj. Ipak, svoju će poziciju tuđinke, stranog tkiva u društvu, kao

i moć i privilegije što iz te pozicije izviri, kasnije postaviti kao središnji dio svojeg identiteta. Heidegger, s druge strane, nije krio svoju onodobnu sklonost prema njemačkoj nacističkoj stranci. Njeasno je, stoga, kako je čak dvjema Židovkama (uz Hannu Arendt se, kao velika i turbulentna veza u Heideggerovu životu spominje i Elisabeth Blochmann, s kojom je desetljećima održavao vezu) pronašao mjesto u svojem antisemitskom umu.

No i prije nego što je 1933. pomogao Elisabeth Blochmann da pobjegne iz tad već nacističke Njemačke, Heidegger je, sudeći prema pismima, izgubio kontakt s Hannom. Ili je ona okončala svaki kontakt s njim. Naime, u neprecizno datiranom pismu odaslanom u zimu između 1932. i 1933. godine pokušava je umiriti govoreći joj kako su "glasine koje je uznemiruju klevete koje se posve uklapaju u ostala iskustva što ih mora podnijeti u posljednjih nekoliko godina". Nije, nastavlja u tom pismu, da ne prima Židove na svoje seminare već, jednostavno, ne drži seminare i stoga ne može upućivati pozive nikome od svojih studenata. Također, iako je te godine bio na dopustu i redom otpravljao studente, nekolicini se najupornijih stavio na raspolaganje i oni su, naravno, bili Židovi. Pomogao je i dvojici studenata, korisnicima Zajednice pomoći u nevolji, također Židovima. Netko tko je njegovim posredstvom dobio stipendiju za Rim bio je Židov. "Onaj tko to želi nazvati 'bijesnim antisemitizmom', može slobodno", u pravedničkom bijesu piše Heidegger i nastavlja da je, "što se ostaloga tiče, u sveučilišnim pitanjima jednako antisemit kao i prije 10 godina, kao i u Marburgu, gdje je za antisemitizam čak naišao na potporu kod Jacobsthala i Friedlandera". To nema, zaključuje, nikakve veze s njegovim osobnim odnosom spram Židova. "A pogotovo se ne može ticati mog odnosa spram Tebe."

PRESELILA SE U PARIZ, SPRIJATELJILA SE S RODAKOM PRVOG SUPRUGA

Ona je, čini se, mislila drukčije. Baš kao i nekoliko godina ranije kad je naprasno promijenila sveučilište ne bi li se mogla bolje i usredotočenije posvetiti proučavanju filozofije, i ovog je puta u njihovu odnosu nastupila šutnja. Ona se u tom razdoblju preselila u Pariz, sprijateljila se s rodom svojeg prvoga supruga, Walterom Benjaminom, i pomagala židovskim izbjeglicama. Nakon njemačke okupacije Francuske, i sama kao izbjeglica,

Arendt je u 'Izveštaju o banalnosti zla' pisala o nacističkom krvniku Eichmannu (na fotografiji u izraelskom zatvoru) i tako stvorila naše shvaćanje zla

u pratnji drugog supruga i majke, preko Portugala stiže do Sjedinjenih Američkih Država, u kojima će kasnije i ostvariti status najznačajnije teoretičarke dvadesetog stoljeća. U poslijeratnim se godinama zblížila i s Karlom Jaspersom, njemačkim psihijatrom i filozofom, s čijim se filozofskim mišljenjem i stavovima Heidegger često nalazio u raskoraku nazivajući Arendtovu kasnije "onim i u njegovu i Jaspersovu odnosu".

Za to je vrijeme, snažno izraženom osjećaju za ispravno i moralno unatoč, Martin Heidegger prihvatio mjesto rektora Sveučilišta u Freiburgu ponuđeno mu u krajem travnja 1933. godine. Prvog dana svibnja priključuje se i Nacističkoj stranci i u njoj je, kao i u feiburškom sveučilišnom vijeću, ostao do samoga kraja rata premda je s mjesta rektora odstupio točno godinu dana nakon što je na njega postavljen.

Za svoje se djelovanje u stranci nikad nije javno ispričao niti se za njega javno pokajao, no to nije spriječilo Hannu Arendt, koja je i sama prošla kroz nekoliko identitarnih kriza, da u prvim mjesecima 1950. godine obnovi svoju prepisku, a za pretpostaviti je i odnos, sa svojim nekadašnjim učiteljem. Može li se tu i dalje govoriti o ljubavnom odnosu? Prema svemu sudeći ne, a to daju naslutiti i pisma koja, od početno izrazito ljubavnih, nabijenih čežnjom i, povremeno, željom, prerastaju u prijateljska, gotovo savjetnička i postaju intimna na mnogo dubljim razinama od onih što ih poznaje zanesenjačka priroda čulne ljubavi čak i kad uključuje mnogo više od samih osjetila.

ČULNI I STVARALAČKI PODRAŽAJI

Odnos Hanne Arendt i Martina Heideggera može se podijeliti u tri velike etape; prvo razdoblje strastvene ljubavi, čulnih stvaralačkih podražaja, koje završava 1933., drugo razdoblje ponovnog uspostavljanja kontakta i, treće, smješteno u jesen njihova života, određeno godinom u kojoj je Hannah proslavila šezdeseti rođendan

Nije to prvi put u povijesti da su nekadašnji ljubavnici postali doživotni prijatelji. To je uspjelo i Virginiji Woolf i Viti Sackville-West. No ono što Heideggera i Arendtovu čini drukčijima od ovih dviju ljubavnica dugotrajnost je i intenzitet njihova odnosa. Poznato je, naime, kako je Heidegger upravo u doba prve strasti s Hannom radio na svojem najvećem i najpoznatijem djelu, "Bitku i vremenu", te stoga ne čudi što je upravo razdoblje njihove ljubavi nazvao najzbuđljivijim, najusredotočenijim i sadržajem najbogatijim razdobljem svojeg života. Nedovoljno zbuđljivim da se zbog njega odrekne svojih političkih svjetonazora i životnih uvjerenja, no oboma dovoljno sadržajnim da isti taj odnos obnove.

'TI SI MI BILA TOLIKO DRAŽA KAD SI TIHO SJEDILA U SVOJEM KUTU'

Ako je suditi prema "Pismima i drugim svjedočanstvima", odnos Hanne Arendt i Martina Heideggera može se podijeliti u tri velike etape; prvo - razdoblje strastvene ljubavi, čulnih i stvaralačkih podražaja, koje završava 1933., drugo - razdoblje ponovnog uspostavljanja kontakta i, treće - smješteno u jesen njihova života, određeno godinom u kojoj je Hannah proslavila 60. rođendan. Ako je vjerovati pismima, među kojima prevladavaju ona Martina Heideggera, njih čak 119 prema tek 30-ak pisama Hanne Arendt, nameće se i zaključak kako je odnos dvaju najbritkijih umova dvadesetog stoljeća bio daleko od ravnopravnog. Premda ga je sama njezina blizina intelektualno stimulirala (ili možda baš zato) Heidegger se tijekom cijele njihove prepiske postavlja u dominantan položaj. Zanimljivo je promatrati lakoću s kojom je jedna od velikih ikona feminizma taj podređeni položaj prihvaćala ne reagirajući na tezu o "znanstvenim istraživanjima koja može poduzeti samo muškarac" ili kad joj govori "ti si mi bila toliko draža kad si tiho sjedila u svojem kutu". Za kraj, njezina posljednja pobjeda leži i u tome što, iako je ovaj svijet napustila prva, onim što je u svojim arhivama sačuvala odredila je način na koji će suvremenici zapamtiti, povijest prepričavati, a nove generacije upijati priču o jednoj od najvećih, a ujedno najkontroverznijih ljubavi. Oglušivši se na Heideggerovu zamolbu (ili možda zahtjev?) da se sva njihova prepiska spali, Hannah Arendt izvela je onaj posljednji subverzivni čin i dopustila povijesti da upozna i život iza djela. Ne jedan već dva života.